

УДК159.923.2.072

ПРИНЦИПИ РЕСУРСНО-СПРЯМОВАНОЇ КОНЦЕПЦІЇ НАВЧАННЯ

Олена ШТЕПА

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000,
e-mail: o_shtepa@lnu.edu.ua*

Проаналізовано проблему професійної підготовки майбутніх психологів. Охарактеризовано головні принципи авторської концепції ресурсно-спрямованого навчання, що дає змогу оптимально поєднати вимоги професійної підготовки й особистісного саморозвитку студентів-психологів. Виявлено, що концепція ресурсно-спрямованого навчання презентує можливість гармонійного співвідношення особистісної готовності студентів до майбутньої професійної діяльності та їхньої професійної компетентності, тобто психологічна ресурсність є основою й інструментом для реалізації професійних знань і умінь.

Ключові слова: концепція навчання, особистісна готовність до професійної діяльності, психологічні ресурси.

Формулювання проблеми. Для ефективної підготовки майбутніх спеціалістів важливі дві складові – наявність спеціальних знань та особистісна готовність до професійної діяльності. Про готовність фахівця свідчить те, що зазначена двокомпонентність може зумовлювати у навчанні проблему пріоритетності між високим рівнем обізнаності та сформованістю певних особистісних якостей майбутнього професіонала. Проблема співвідношення професійної обізнаності та особистісної готовності стає специфічною у контексті підготовки психологів, для яких особистість – головний професійний інструмент. Т. С. Яценко вважає, що “підготовка психологів <...> характеризується розривом психологічного пізнання й самопізнання” [15, с.6].

Питання співвідношення знань та особистих якостей майбутнього професіонала доцільно аналізувати у площині педагогічної психології, бо вона вивчає особистісні зміни у процесі навчання та виховання, які впливають на становлення людини [4, с. 11].

На наш погляд, проблему можна вирішити, знайшовши оптимальне співвідношення між набуттям спеціальних знань і формуванням особистісної готовності психологів до майбутньої професійної діяльності. Вважаємо, що характер співвідношення двох важливих компонент ефективної підготовки майбутніх спеціалістів зумовлений особливостями навчання – концепцією навчання, яка зорієнтована на формування певних особистісних якостей.

Щоб обґрунтувати концепцію навчання, яка потрібна для ефективної підготовки психологів, варто виконати системний аналіз очікуваних особистісних змін у процесі й результаті навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел допоміг виокремити такі сучасні концепції навчання: концепція програмованого навчання, концепція проблемного навчання, концепція евристичного навчання, концепція розвивального навчання, концепція медіа-освіти, концепція інтерактивного навчання, концепція активного соціально-психологічного навчання, концепція особистісно орієнтованого навчання, концепція експеріентного навчання. У кожній з концепцій ми проінтерпретували співвідношення між обізнаністю й особистісними змінами, а також сформулювали припущення щодо очікуваних особистісних змін. Керувалися акмеологічним тлумаченням принципу розвитку [2, с. 32], що характеризує розвиток лише як прогрес. Тому очікувані особисті зміни інтерпретували як позитивні.

Головні принципи програмованого навчання – алгоритмізованість навчання, формулювання завдань для моніторингу правильності засвоєння знань, надання рекомендацій учневі щодо подальшого кроку навчання, залежно від правильності відповіді [14]. У цій концепції навчання співвідношення між обізнаністю та особистісною готовністю відзначається збільшенням обсягу знань учнів/студентів. Очікуваними особистісними змінами може бути формування в учнів/студентів готовності довіряти вчителю/викладачу керування процесом навчання.

Головним у концепції проблемного навчання є формування творчості, інтересу до учіння, самостійності у розв'язанні різних “проблемних” навчальних завдань [14]. У цій концепції навчання співвідношення між обізнаністю й особистісною готовністю пов'язані базовими знаннями та автономність особистості у навчанні. Очікуваними особистісними змінами може бути формування в учнів/студентів самомотивації та внутрішньоорганізованої мотивації.

Головні завдання концепції медіа-освіти такі: навчання теорії та практичних умінь з оволодіння сучасними засобами масової комунікації, формування в учнів/студентів компетенції медіа грамотності, оцінкової компетенції, розвиток естетичного сприйняття та смаку [8, с. 285–293]. У цій концепції навчання співвідношення між обізнаністю й особистісною готовністю розкривається у каталізаційній дії інформації на прийняття рішень особистістю. Очікувані особистісні зміни – формування в учнів/студентів критичного мислення.

Концепція розвивального навчання опирається на принципи домінування теоретичних знань, навчання на високому рівні складності, рефлексії навчання, швидкому темпі вивчення матеріалу [13, с. 234]. Співвідношення між обізнаністю й особистісною готовністю є акордною, тобто важливе резонування пізнавальної й особистісної активності. Очікуваними особистісними змінами може бути формування в учнів/студентів самодетермінації.

Концепція евристичного навчання ставить за мету створення учнем суб'єктивно нового знання, конструювання власного сенсу, цілей і змісту навчання [13, с. 244–245]. У цій концепції навчання співвідноситься з обізнаністю й особистісною готовністю, має характер зумовленості результату навчання чуттям особистого впливу. Очікувані особистісні зміни – формування в учнів/студентів загальної компетентності та внутрішнього локусу контролю.

Концепція інтерактивного навчання функціонує у діалогічній взаємодії. Головною умовою ефективності взаємодії є паритетність взаємин між вчителем та учнями, а також між самими учнями [3, с. 30–32]. Ця концепція навчання зумовлена сформованістю в учнів/студентів умінням співпрацювати. Очікуваними особистісними змінами може бути формування в учнів/студентів комунікативної компетентності та толерантності.

Концепцію активного соціально-психологічного навчання розробили для навчання психологів-фахівців, зокрема студентів. Суть цієї концепції дає змогу майбутньому фахівцю оволодіти здатністю об'єктивно сприймати соціально-перцептивний матеріал у ситуації спілкування, допомагає приймати чи відхиляти без конфлікту запропоновані іншими рішення, досліджувати існуючі проблеми, відрізнити їх від проблем уявних, допомагати одне одному в царині взаєморозуміння й особистісного розвитку [15, с. 5–12]. Ця концепція впливає на особистісні зміни, які можливі за сформовані здатності студентів до рефлексії й самоаналізу. Очікувані особистісні зміни – формування у студентів самоприйняття та готовності до саморозкриття, що Т. Яценко визначає як “особисту відкорогованість” [15, с. 31].

Головні принципи концепції особистісно зорієнтованого навчання такі: самоусвідомлення учнем/студентом власного досвіду, вияв особистої позиції учня/студента щодо фундаментальних досягнень людства, визнання вчителем/викладачем та учнями/студентами унікальності й індивідуальної самоцінності кожної людини [13, с. 257]. У цій концепції співвідношення між обізнаністю й особистісною готовністю є на користь особистісних змін, які можливі за ініціювання вчителем/викладачем самоінтересу учнів/студентів та актуалізування у них суб'єктного досвіду. Очікувані особистісні зміни – формування в учнів/студентів гуманістичних життєвих принципів та мотивації особистісного саморозвитку.

Визначальні аспекти експерієнтного навчання – особистий досвід, рефлексія життєвого досвіду, трансформація знань і уявлень людини. Особа має змогу проаналізувати власний негативний і позитивний життєвий досвід, серед свого досвіду й досвіду інших відшукати найефективніші для себе способи дій [1, с. 26–27]. Співвідношення між обізнаністю й особистісною готовністю впливають на особистісні зміни, які можливі за актуалізування вчителем/викладачем мотивації до самопізнання та самозміни. Очікувані особистісні зміни – формування в учнів/студентів готовності до самовдосконалення.

Кожна зі згаданих концепцій може бути ефективною, якщо її застосовувати у навчанні студентів-психологів. Проте популярніші ті концепції, які забезпечують пріоритет особистісної готовності. Отож, що найефективнішими для застосування до студентів-психологів є концепції активного соціально-психологічного навчання, особистісно зорієнтованого навчання й експерієнтного навчання.

Мета теоретичного дослідження – проаналізувати сучасні концепції навчання та виокремити принципи ресурсно-спрямованої концепції навчання.

Основний матеріал і результати дослідження. Ефективність фахової підготовки психологів не може бути забезпечена акордним застосуванням означеної тріади концепцій навчання, оскільки їхня результативність зумовлена різними формами навчання. Бо формою реалізування концепцій активного соціально-психологічного й

експеріентного навчання є соціально-психологічний тренінг (у навчальних і психотерапевтичних групах), а особистісно орієнтованого навчання – навчальне заняття (урок, лекція, семінар), індивідуально-дослідне завдання (індивідуальний проект, наукова робота) або індивідуальна робота з учнем/студентом (бесіда). Поєднання академічних форм навчання й тренінгів особистісного розвитку для студентів-психологів є ефективним, але за такого підходу проблема розбіжності професійної обізнаності й особистісної готовності залишається, бо принцип системності у підготовці фахівця необґрунтований.

Відтак варто визнати необхідність розробки такої концепції навчання, за якої студенти-психологи зможуть виконати рефлексію власної професійної підготовленості, наслідком чого, на погляд Н. Михальчук та Н. Хупавцевої, має бути формування індивідуального досвіду психолога [9]. Дослідники інтерпретують особистісний досвід психолога згідно з ідеєю К. Роджерса: “Це досвід бути собою. <...> людина відчуває себе здатною через прийняття власної індивідуальності, – більшою мірою реалізувати власну унікальність, свій потенціал” (К. Роджерс за Р. Трачем, Г. Баллом [11, с. 38–39]). Можливість набуття психологом специфічного досвіду пов’язують з актуалізованістю психологічних ресурсів саморозвитку [6].

На підставі аналізу літератури [5], [10], [12, с. 868] ми зінтегрували характеристику ресурсу як “внутрішнього фонду” особистості, тобто духовні можливості, які переживають як міру здійсненості її запитів.

Отже, ресурс можна припускати тим концептом, що визначатиме атрибути ефективної для психологів концепції навчання, яку ми означили як концепцію ресурсно-спрямованого навчання.

Щоб схарактеризувати концепцію ресурсно-спрямованого навчання як результативну систему підготовки для психологів, ми вирішили систематизувати сучасні концепції навчання за критеріями особливостей суб’єктів навчання та процесу навчання. Векторами типологізування концепцій навчання ми визначили “центрованість на особистості вчителя/учня” та “директивність – дискурсивність знання”

У характеристиці вектора “центрованість на особистості вчителя/учня” ми опиралися на погляд американського аналітика педагогічної психології Гі Лефрансуа, який розглядає директивну та конструктивістську моделі навчання. Для директивної моделі навчання властиве очікування, де перевагу інформування, оцінювання та визначення цілей навчання має вчитель. У конструктивістській моделі навчання відповідальність за навчання покладено на учня [7, с. 26].

Навчання – у якому результат навченості учня заздалегідь визначений і відомий, можливе оцінювання правильності його відповіді, не припускається вільного тлумачення фактів, а суб’єктивний погляд на інформацію вважають недостовірним, важелі контролювання та стимулювання належать вчителю – ми означили як “директивність знання”. Навчання – яке передбачає дворівневу систему знань – факти та їх інтерпретація, де важливе мотивування учнів до створення суб’єктивного нового знання, визнається значущість авторської позиції щодо навчальної інформації, – ми вважаємо дискурсивним. “Дискурсивність знання” характеризується наданням високої цінності особистості, яка створює знання.

На наш погляд, особистісної готовності студентів-психологів можна досягти, якщо готувати їх, застосовуючи концепції навчання конструктивістсько-дискурсивного напрямку. Саме тому концепцію ресурсно-спрямованого навчання ми позиціонуємо у цьому сегменті. Концепції зближає принцип особистісного самокорегування, а також зумовленість ефективності навчання за ними сформованістю рефлексивних умінь у студентів. Головна відмінність між зазначеними концепціями – концептуальна, бо зумовлює різний характер очікуваних особистісних змін. Для досягнення очікуваного результату навчання за ресурсно-спрямованою концепцією, важливо застосовувати певні конструктивістські принципи. Ми схарактеризували такі принципи ресурсно-спрямованого навчання [16].

1. Розвивати у студентів можливості (заохочувати у студентів творче, авторське розв'язання навчальних завдань, мотивувати їх до виходу за межі передвизначеності, формувати вміння обгрунтовувати власне рішення чи відповідь не лише отриманими знаннями, а й з позиції власного життєвого досвіду. Ініціювати розуміння того, як саме прийняте ними рішення може вплинути на їхній життєвий досвід).

2. Активізувати загальну компетентність студентів (характеризуючи й оцінюючи результат роботи студента, виділяти унікальні якості її автора та здійсненого ним саморозвитку, самоорганізування для досягнення навчальної мети. Продемонструвати студентові, як сформувалася його компетентність: що йому стало відомо завдяки іншим авторам і колегам по навчанню, що є результатом його власного досвіду).

3. Сформулювати у студентів вміння самоменеджменту (доцільно навчити студентів прийомам самоменеджменту, заохочувати їх застосовувати у виконанні навчальних завдань. Показати, як знання та застосування прийомів самоорганізування допомагає досягати успіху та реалізувати життєві цілі).

4. Навчити студентів аналізувати власний досвід успіхів і неуспіхів (вивчивши наукові теорії, акцентувати увагу студентів на особистості авторів цих ідей, на тому, яким способом науковці досягли успіху, як пережили поразки, зуміли самоорганізуватися. Важливо охарактеризувати вплив та аксіологічне значення ідей науковців для розвитку науки та історії людства. Сприяти формуванню моральної інтенції у студентів).

5. Сформулювати у студентів позиції співпраці у ставленні до інших (важливо продемонструвати, що співпраця є способом навчання в інших. Доцільно підвести студентів до думки, що характер впливу інших на особистість людини може бути різним, але лише сама особа вирішує, чому саме вона у них навчається. Звернути увагу на персональну відповідальність людини за те, які впливи з боку інших вона приймає, як сама впливає на оточення. Мотивувати студентів цінувати досвід спілкування з іншими. Важливо виділяти унікальні, а не конкурентні якості студентів).

6. Розвинути у студентів прагнення саморозвитку (спонукати студентів до формулювання ними життєвих завдань як завдань саморозвитку. Заохочувати їхні прагнення та вміння робити самостійний вибір і брати на себе відповідальність за нього. Допомогти студентам побачити різні шляхи досягнення цілі, враховуючи моральні принципи).

Висновки та перспективи дослідження. Концепція ресурсно-спрямованого навчання презентує можливість гармонійного співвідношення особистісної готовності студентів до майбутньої професійної діяльності та професійної компетентності, тобто

психологічна ресурсність є основою та інструментом для реалізації професійних знань і умінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бурнард Ф.* Тренинг межличностного взаимодействия / Ф. Бурнард ; [пер. с англ.]. – Санкт-Петербург : Питер, 2002. – 304 с.
2. *Деркач А.* Акмеология : учеб. пособие / А. Деркач, В. Заикин. – Санкт-Петербург : Питер, 2003. – 356 с.
3. *Ігри дорослих.* Інтерактивні методи навчання [упоряд. Л. Галіцина]. – Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с.
4. *Казанская В. Г.* Педагогическая психология / В. Казанская. – Санкт-Петербург : Питер, 2003. – 366 с.
5. *Калашиникова С. А.* Личностные ресурсы и психологическое здоровье человека: соотношение содержания понятий // Гуманитарный вектор. – 2011. – №2(26). – С. 185–189.
6. *Кузікова С. Б.* Емпіричне дослідження саморозвитку суб'єктної діяльності / С. Кузікова // Психологічні науки: проблеми і здобутки – Додаток 1 до №1, Т. IV, – 2012. – Тематичний випуск “Проблеми емпіричних досліджень у психології”. – Вип. 6. – С. 132–139.
7. *Лефрансуа Ги.* Прикладная педагогическая психология / Ги Лефрансуа [пер. с англ.]. – Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2005. – 416 с.
8. *Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід : навч. посібник / за ред. Л. А. Найдонової, О. Т. Боришпольця.* – Київ : Міленіум, 2010. – 440 с.
9. *Михальчук Н.* Розвиток особистісного досвіду майбутнього психолога під час його професійної підготовки у вищій школі / Н. Михальчук, Н. Хупавцева // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. Український науковий журнал. Університет “Україна”. – №3. – 2011. – С. 385–389.
10. *Петровский В.* Состоятельность и рефлексия: модель четырех ресурсов / Психология. Журнал высшей школы экономики. – 2008. – Т. 5. – №1. – С. 77–100.
11. *Роджерс К.* Вчитися бути вільним / К. Роджерс // У кн.: Гуманістична психологія: Антологія: у 3-х т. [упоряд. й наук. ред. Р. Трач (США) та Г. Балл (Україна)]. – Київ : Університетське видавництво “Пульсари”, 2001. – Том 1: Гуманістичні підходи в західній психології ХХ ст. – 252с.
12. *Франк С.* Предмет знания. Душа человека. – Минск : Харвест; Москва: АСТ, 2000. – 992 с.
13. *Хуторской А. В.* Практикум по дидактике и методикам обучения / А. Хуторской. – Санкт-Петербург : Питер, 2004. – 541 с.
14. *Ягупов В. В.* Педагогіка / В. В. Ягупов. – Режим доступу з: < http://eduknigi.com/ped_view.php?id=153>
15. *Яценко Т. С.* Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика : навч. посіб. / Т. С. Яценко. – Київ : Вища школа, 2006. – 382 с.
16. *Shtepa O.* Characteristics and principles of the conception of resource-oriented teaching / Olena Shtepa // Journal of Education, Culture and Society. – 2015. – № 2. – P. 151–160.

Стаття надійшла до редколегії 15.10.2017

Прийнята до друку 01.11.2017

THE PRINCIPLES OF RESOURCE-ORIENTED TEACHING

Olena SHTEPA

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv,
e-mail: o_shtepa@lnu.edu.ua*

The article is attracting attention of professional training of future psychologists. The assumption it possible to solve the problem by finding optimal correlation between the acquisition of special knowledge and formation of personal readiness of psychologists for professional activity. We have formulated the following principles of resource-oriented teaching.

1. Forming students' feeling of opportunities. It is necessary to encourage creative author's solutions of teaching tasks, i.e. motivate them to go beyond determined frames, favour the formation of abilities to ground their decision or answer not only on the basis of the knowledge, but from the position of their own experience.

2. To form and actualize psychological, communicative and general competence of students. With this aim while characterizing and evaluating the student's work it is necessary to make emphasis on unique features of its author and his/her self-development and self-organization for achieving the learning aim. To demonstrate to the student how his/her competence was being formed: what has been learned due to other authors and fellow students, and what is the result of his/her own experience.

3. Forming students' skills of self-management. For this it is advisable to teach students the methods of self-management and encourage their application in performing learning tasks. It is necessary to show how the knowledge and application of self-organization methods helps in achieving success and realizing life goals.

4. Formation of students' ability to analyze their own experience of successes and failures. For this, while studying scientific theories students' attention should be accentuated on the personalities of the authors of these ideas, on the way they achieved success, how they went through failures and managed to organize themselves. It is important to characterize the influence and axiological importance of scientists' ideas for the development of science and human history. To favour the formation of students' moral intention which will help them form their attitude towards successes and failures concerning main values.

5. Forming students' position of co-operation in attitude towards others. It is important to demonstrate that co-operation is a way of learning from others. It is recommendable to help students realize that the character of influence of other people on a personality may be different, but it is only the person himself/herself who should decide what should be learnt from them. To motivate students value the experience of communicating with others. To draw their attention to the personal responsibility for accepting or rejecting the influences of others and his/her own influence on the environment. It is important to emphasize unique rather than competitive qualities of students. It is important for showing how achieving learning goals and self-development goals may influence a personality and the relations with others, namely: if he/she is ready for co-operating with others or builds competitive relations, if he/she may be altruistic or manifests Machiavellism.

6. Formation of students' aspiration of self-development. It is important to organize psychological accompaniment of students for their formation of learning and scientific 'challenges' as life tasks, i.e. tasks of self-development. To encourage students in choosing way of resolving tasks or achieving learning goals make decisions based on moral principles. To encourage students to formulating life tasks as self-development tasks. To encourage their aspiration and ability to make independent choice and take responsibility for it. To help students see different ways of achieving goals based on moral principles.

Key words: conception of teaching, personal readiness for professional activity, resources, professional conception of teaching of psychologist